

**Ewa DAWIDEJT-DROBEK**  
Stowarzyszenie Instytut Śląski  
e-mail: [ewadj.islaski@gmail.com](mailto:ewadj.islaski@gmail.com)

**Wiesław DROBEK**  
Politechnika Opolska  
e-mail: [w.drobek@po.opole.pl](mailto:w.drobek@po.opole.pl)

**NOWE DAWNE OBIEKTY W PRZESTRZENI PUBLICZNEJ  
MIAST ŚLĄSKA OPOLSKIEGO W KONTEKŚCIE TOŻSAMOŚCI  
LOKALNEJ I PAMIĘCI PRZESZŁOŚCI**

**New old objects in the public space of the cities of Opole Silesia  
in the context of local identity and remembrance of the past**

**Zarys treści:** Przedmiotem analizy są obiekty architektoniczne, które zyskały nową formę lub ponownie (dzięki wyeksponowaniu bądź odbudowie) zaistniały współcześnie w pejzażu miast Śląska Opolskiego. Część z nich odkrywa / kreuje tożsamość miejsc. Część ma jako podstawowe odniesienia ponadlokalne, stanowi również nośniki pamięci wspólnot narodowych. Inne zaś służą unaocznianiu przeszłości jako staro-dawności / mają uczynić ją namacalną jak w dawnych czasach. Autorzy zwracają uwagę, że w regionie o skomplikowanych dziejach przekształcenia przestrzeni publicznej mają specyficzny charakter i implikacje w wymiarze nie tylko urbanistycznym.

**Abstract:** The article focuses on architectonic objects which have gained a new form or have re-appeared (were exposed or rebuilt) in contemporary landscape of a region of Opole Silesia. Some of such objects create the identity of places, while others have supra-local references and carry memories of national commonwealths. Finally, there are objects which visualize the real past, making the past palpable. The authors draw attention to the fact that in a region of complicated history, transformations of the public space acquire a specific character and applications not only in the urban dimension.

**Słowa kluczowe:** nośnik pamięci, obiekt architektoniczny, obraz przeszłości, pamięć kulturowa, unaocznianie przeszłości, Śląsk Opolski, wspólnota pamięci

**Key words:** carriers of memory, architectural objects, images of the past, culture memory, visualizing the past, Opole Silesia, commonwealth of memory

## **WPROWADZENIE**

Układy architektoniczne miast stanowią przedmiot wielu badań. Zagadnienia odnawiania i modernizacji architektury są rozpatrywane w kontekście zachowania zabytkowych układów przestrzennych (np. Puget 1982; Böhm 1987; Kłosek-Kozłowska 2007). Bogatą literaturę przedmiotu

---

**Wpłynęło:** 14.02.2018

**Zaakceptowano:** 28.06.2018

**Zalecany sposób cytowania:** Dawidejt-Drobek E., Drobek W., 2018, Nowe dawne obiekty w przestrzeni publicznej miast Śląska Opolskiego w kontekście tożsamości lokalnej i pamięci przeszłości, *Prace i Studia Geograficzne*, 63.4, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 83-105.

ma także modernizacja i rewitalizacja dzielnic staromiejskich (np. Kucza-Kuczyński 1982; Skalski 2000) oraz terenów poprzemysłowych (np. Prior 1997; *Architektura przemysłowa...* 2000; Domański 2000; Kazimierzczak 2014). Przedmiotem refleksji naukowej jest również tożsamościowy oraz marketingowy i turystyczny potencjał architektury ujmowanej w kategoriach dziedzictwa (np. Purchla 1999; Murzyn, Purchla 2007; Urry 2007; Ashworth 2015; Wojtoń 2016). Badacze analizują związki przestrzeni publicznej z tożsamością miejsca, miasta i mieszkańców (np. Bierwiazzonek i in. 2017). Formułowane są tezy, że przekształcenia układów urbanistycznych i architektury dokonują się „na skutek rewizji treści pamięci społecznej”, a owe przestrzenne nośniki pamięci, które „oszukują czy adaptują pamięć”, określa się implantami pamięci (Golka 2009, s. 76, 80). Szeroką panoramę praktyk rekonstruowania obiektów z przeszłości prezentują w kontekście pamięci społecznej / kulturowej na przykład Ł. Skoczylas (2014) i M. Omilanowska (2016). Ostatnia autorka stwierdza przy tym, że po 1989 r. takie działania uznane zostały, zwłaszcza w Europie Środkowo-Wschodniej, za „dobre narzędzie budowania polityki historycznej” (Omilanowska 2016, s. 85).

Zagadnienia tożsamości miejsc i pamięci przeszłości mają szczególne znaczenie w regionie, który w 1945 r. wszedł w granice Polski i gdzie – w wyniku wysiedlenia Niemców i napływu nowych mieszkańców – przerwana została ciągłość społeczności lokalnych. Od wielu lat przedmiotem naszych badań są znaki / ślady pamięci w przestrzeni publicznej Śląska Opolskiego i pogranicza polsko-czeskiego. Analizujemy je, odwołując się do koncepcji pamięci kulturowej wypracowanej przez J. Assmanna (2008) i A. Assmann (2009, 2013). Koncepcja ta umożliwia bowiem porównywalną analizę różnych „światów” (zarówno obiektów znajdujących się w przestrzeni, jak i narracji o tych śladach przeszłości), wprowadza przy tym perspektywę historyczno-kulturową. Dostrzegając ograniczenia wynikające z procedury dedukcyjnej (weryfikacja sformułowanych wcześniej hipotez), zwróciliśmy się ku metodom teorii ugruntowanej opracowanej dla nauk społecznych przez B.G. Glasera i A.L. Straussa (1967, 2009). Liczymy na to, że zastosowanie metody indukcyjnej (generowanie kategorii na podstawie danych z badań terenowych i dokumentarnych) pozwoli dostrzec i nazwać niepodejmowane wcześniej wątki. Zdajemy sobie przy tym sprawę, że wypracowywane kategorie (mające jeszcze charakter roboczy) nie są tak efektywne jak hipotezy funkcjonujące już w świecie nauki.

Podczas wielu rekonesansów badawczych po Śląsku Opolskim dostrzegaliśmy (i dokumentowaliśmy) liczne obiekty, które uzyskały inny wygląd lub ponownie zaistniały w pejzażu. W ich przypadku punkt wyjścia lub odniesienia stanowi przeszłość (dawność), określiliśmy więc je mianem „nowe dawne”. Nie ograniczając się do „własnego naoczego oglądu w terenie” i materiałów zebranych podczas badań terenowych, przeprowadziliśmy szeroką kwerendę, aby pozyskać „materiały dokumentarne” – jak można powiedzieć, przywołując sformułowania B.G. Glasera i A.L. Straussa (2009, s. 142).

Przedmiotem badań są nowe dawne obiekty nacechowane symbolicznie lub postrzegane / prezentowane jako takie. Celem opracowania jest rozpoznanie, jak w kontekście tożsamości lokalnej i pamięci przeszłości są / mogą być postrzegane / prezentowane współcześnie te nowe dawne obiekty na Śląsku Opolskim, jakie nowe elementy wprowadzane są przez te obiekty i dotyczące ich dyskursy do pamięci kulturowej, oraz jakie mogą być ewentualne implikacje ich zaistnienia w przestrzeni publicznej. Kategorie analityczne wypracowaliśmy na podstawie danych empirycznych pozyskanych dla 25 miast województwa opolskiego (mapa 1). W gronie tych ośrodków miejskich znajduje się stolica województwa (Opole), 10 miast powiatowych (Brzeg, Głubczyce, Kędzierzyn-Koźle, Kluczbork, Krapkowice, Namysłów, Nysa, Olesno, Prudnik, Strzelce Opolskie) oraz 14 mniejszych ośrodków miejskich (Biała, Byczyna, Głogówek, Głuchołazy, Gogolin, Grodków, Kietrz, Korfantów, Lewin Brzeski, Niemodlin, Otmuchów, Ozimek, Paczków i Ujazd). Prawie wszystkie (23 spośród 25

badanych miast) mają lokację średniowieczną lub późnośredniowieczną (przy czym Korfantów miał prawa miejskie od XIV do połowy XIX w. i odzyskał je w 1993 r.), a dwa (Gogolin i Ozimek) uzyskały prawa miejskie na początku 2. połowy XX wieku.



**Ryc. 1.** Miasta województwa opolskiego

**Fig. 1.** Cities of the Opole voivodeship

Źródło: opracowanie własne.

Source: author's own elaboration.

Rozpatrując zagadnienie ewentualnych implikacji, braliśmy pod uwagę przekaz symboliczny zakotwiczony w nowych dawnych obiektach, różne wykładnie ich interpretacji dostępne dla osób poruszających się w przestrzeni publicznej lub w sieci, wypowiedzi publiczne osób łączonych z określonymi wspólnotami pamięci, odwołał się również (zgodnie z zasadą triangulacji teorii) do badań nad nośnikami pamięci oraz ich potencjałem antagonizującym (realnym bądź możliwym do zaistnienia w przypadku zmiany sytuacji politycznej).

W pierwszym etapie badań sporządziliśmy listę nowych dawnych obiektów w przestrzeni publicznej miast województwa opolskiego, dodając do obiektów wyekscerpowanych z własnych materiałów te, które wyszczególnione zostały na portalu Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju

([www.mapadotacji.gov.pl](http://www.mapadotacji.gov.pl))<sup>1</sup>, na stronach internetowych poszczególnych miast oraz w sprawozdaniach z realizacji programu opieki nad zabytkami w województwie opolskim. Sporządzając tę listę, porównywaliśmy podane tam informacje o projektach z dokumentami (szeroko rozumianymi) zawierającymi odniesienia do symbolicznego wymiaru pierwotnej funkcji obiektów bądź ich przekazu symbolicznego. Wśród owych dokumentów są opisy wniosków, wypowiedzi prasowe przedstawicieli lokalnych gremiów, wpisy internautów, tablice ustawione przy obiektach, lokalne bądź regionalne foldery i przewodniki turystyczne. Nazwa wniosku i deklarowany cel<sup>2</sup> nie zawsze zawierały informacje o symbolicznym wymiarze obiektu. Ponadto zasada triangulacji danych (materiałów empirycznych) zwiększa ich wiarygodność (Hensel, Glinka 2012, s. 94). Sięgnięcie do tych źródeł służyło ograniczeniu ryzyka, że pominięty zostanie obiekt obudowany wykładnikami o charakterze symbolicznym, a uwzględniony zostanie obiekt, w przypadku którego odnowa<sup>3</sup> nie pociągnęła za sobą zmiany ani pierwotnej funkcji, ani znaczeń symbolicznych. Ta druga sytuacja (konserwacja, poprawa stanu technicznego bądź estetyki) dotyczy licznych odnowionych obiektów sakralnych i budynków szkolnych. Spośród tego typu obiektów uwzględniliśmy tylko te, które dzięki np. umieszczonym na nich tablicom pamiątkowym tworzą – jak to określa H. Orłowski (2003, s. 31-32) – „nową czasoprzestrzeń kulturową o niebagatelnym kapitale symbolicznym (w rozumieniu Pierre’a Bourdieu)”. Wyłączyliśmy również obiekty, które zmieniły swoją pierwotną funkcję, lecz nie zawierają już żadnych odniesień do niej ani do przeszłości. Dotyczy to licznych budynków wojskowych zaadaptowanych na siedziby uczelni wyższych, placówek oświatowych i innych instytucji oraz na mieszkania. W rezultacie powyższych zabiegów (kwalifikacji i eliminacji) sporządziliśmy listę nowych dawnych obiektów, które określić można – za M. Saryusz-Wolską (2010, s. 73) – jako „narzędzie przekazywania i legitymizowania własnej przeszłości w oczach innych”.

Równoległe ze sporządzaniem listy obiektów z zakotwiczonym przekazem symbolicznym bądź obudowanych wykładnikami interpretacji prowadziliśmy wstępne jakościowe kodowanie poszczególnych obiektów. Podstawą były przywołane już różnorodne materiały wzbogacane o kolejne pozyskiwane w wyniku nowych kwerend. Poszukując w tych różnych materiałach pewnych regularności, wyodrębniliśmy kilka rodzajów dyskursów prowadzonych w związku z odnowionymi czy zrewitalizowanymi obiektami: (1) apolityczne (miasto w wymiarze lokalnym) bądź polityczno-ideologiczne (miasto i mieszkańcy w kontekście przynależności państwowej, różne etniczne wspólnoty pamięci); (2) dotyczące tożsamości miejsc bez odwołań do struktur wyższego rzędu bądź odwołujące się do struktur wyższego rzędu (religijnych, państwowych, etnicznych); (3) zawierające odniesienia do lokalnych dziejów lub wielkiej historii bądź bez żadnych odniesień do lokalnych dziejów lub wielkiej historii, ograniczające się do prezentowania dawności.

---

<sup>1</sup> W zakładce „Zobacz, jak Polska zmienia się dzięki Funduszom Europejskim”, wyszczególniającej projekty, które od 2004 r. uzyskały dofinansowanie, przejrzelśmy informacje o projektach z trzech działów: rewitalizacja, turystyka oraz kultura i sztuka.

<sup>2</sup> Jako cel działania podawano na przykład zwiększenie atrakcyjności turystycznej, rewitalizacja centrum miasta.

<sup>3</sup> Posługujemy się określeniami odnowa, odnowienie, aby uniknąć konieczności każdorazowego ustalania, jaki zakres prac oznaczają terminy użyte w opisie określonego projektu. Terminy stosowane w środowisku konserwatorskim mają nieostre definicje, a w obrębie doktryny konserwatorskiej „funkcjonują skrajne postawy” (Rozbicka, Warchoł 2017, s. 373-375).

Na tym etapie badań postanowiliśmy wyodrębnić trzy kategorie nowych dawnych obiektów. Pierwsza, określona jako nośniki pamięci lokalnej, obejmuje te obiekty, w przypadku których przekaz jest apolityczny, dotyczy tożsamości miejsc, kreuje obraz danego miasta. Do drugiej, nazywanej roboczo nośnikami pamięci naznaczonymi ideologicznie, zaliczyliśmy te, w których wymiar lokalny ściśle spleta się z narodowym bądź interpretacje prowadzone są z nielokalnej perspektywy – przez pryzmat przynależności religijnej, wielkiej historii, wspólnoty etniczno-narodowej; pewna część tych nośników pamięci bliska jest temu, co L.M. Nijakowski (2006) określa mianem domeny symbolicznej. Jako trzecią kategorię wyodrębniliśmy unaocznianie przeszłości jako starodawności; dotyczy ona obiektów o charakterze apolitycznym a w pewnym sensie również alokalnym, gdyż opisy ograniczają się jedynie do odnotowania starodawności obiektu, nie zawierają żadnych odniesień ani do wielkiej historii ujmowanej w wymiarze narodowym, ani do lokalnych osób czy wydarzeń. Proponowana przez nas nazwa trzeciego zbioru obiektów różni się od wprowadzonej przez A. Szpocińskiego (2005, s. 299) kategorii „tworzenie przestrzeni historycznej”, ponieważ chodzi mu o to, że wgląd w „samą dawność” i „potwierdzenie realnego istnienia przeszłości” uzyskuje się dzięki autentycznym materialnym wytworom z minionych czasów. Z naszych ugruntowanych badań wynika, że dawność nie zawsze jest autentyczna, obiektom nadawany jest wygląd bardziej stylowy bądź buduje się je współcześnie w wybranym stylu.

Prezentowany wycinek naszych badań wzbogaciliśmy na potrzeby artykułu o krótkie omówienie historyczno-kulturowych uwarunkowań stosunku do spuścizny przeszłości na Śląsku Opolskim po II wojnie światowej oraz o próbę podsumowania, z odwołaniami do literatury przedmiotu, a wyniki badań podajemy w formie możliwie płynnej narracji bez technicznych szczegółów jakościowego kodowania zebranego materiału.

## UWARUNKOWANIA STOSUNKU DO SPUŚCIZNY PRZESZŁOŚCI

Uwarunkowania historyczne, wynikające z przebiegu dziejów regionu, sprawiły, że przez kilka powojennych dekad stosunek władz i nowych mieszkańców do obiektów z przeszłości wytyczała na Śląsku Opolskim wykładnia o powrocie do Macierzy tzw. Ziemi Odzyskanych. Ona odgrywała główną rolę w podejmowaniu decyzji o odbudowie zabytków zniszczonych w wyniku działań wojennych (Rymaszewski 1992; Tomaszewski 1996) oraz przesądzała o sposobie prezentowania spuścizny kulturowej (Mazur 1997; Dawidejt-Drobek, Drobek 2015). Wymazywanie pamięci na „poziomie krajobrazu” – jak określa to S. Kaprański (2010, s. 31) – oznaczało usuwanie z pejzażu (przez niszczenie lub niepodejmowanie odbudowy) obiektów kojarzonych z obcym panowaniem. Troską otaczano natomiast zabytki z czasów piastowskich, głosząc, że „dowodzą pierwszeństwa polskiego władztwa na tych terenach, a tym samym ich polskości”, mają więc „wartość historyczną, a w pewnym sensie nawet dowodowo-historyczną” (Smyk 1972, s. 12).

W nowej rzeczywistości polityczno-ustrojowej, zwłaszcza po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, odrzucono motywowany ideologicznie niechętny stosunek do spuścizny kulturowej z okresu obcej przynależności państwowej. Ochrona zabytków oraz działania „na rzecz przywrócenia obiektów utraconych” ujmowane są w dokumentach władz samorządowych województwa opolskiego w kategoriach „tworzenia warunków do rozwoju wielokulturowej tożsamości regionalnej” oraz tworzenia wizerunku regionu o zgodnym współzyciu zróżnicowanego narodowo i etnicznie społeczeństwa; stwierdza się przy tym, że tożsamość i więź regionalna oraz dostępność dóbr kultury mają

stanowiąc podstawę rozwoju turystyki (*Strategia rozwoju województwa opolskiego* 2005, s. 58, 59, 61; *Strategia rozwoju województwa opolskiego do 2020 roku* 2012).

Jako główny nurt turystyki w regionie zadekretowano turystykę „do korzeni”, określaną też jako sentymalna (*Strategia rozwoju województwa opolskiego* 2005, s. 58, 59, 61). Uznano, że turystów z Niemiec odwiedzających swoich krewnych oraz miejsca urodzenia interesują „zabytkowe układy urbanistyczne, obiekty techniki oraz inne walory kulturowe i przyrodnicze, a także miejsca związane z biografią sławnych Niemców i spuścizną po wielkich rodach” i jako działania niezbędne do rozwoju turystyki wskazano rewitalizację centrów miast oraz obiektów o znaczeniu historycznym i kulturowym, a także rewitalizowanie i adaptowanie do nowych funkcji obiektów zabytkowych w miastach (*Strategia rozwoju turystyki w województwie...* 2005, s. 39, 52-53, 60).

Aktywna w życiu publicznym na Śląsku Opolskim mniejszość niemiecka (obecna we władzach samorządowych szczebla wojewódzkiego i w wielu samorządach lokalnych) podkreśla potrzebę pielęgnowania przez wszystkie grupy społeczne w regionie pamięci „o niemieckich osiągnięciach w dziedzinie gospodarki, kultury, architektury, nauki i polityki” (Schäpe 2003, s. 51). Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Niemców na Śląsku Opolskim szkoli animatorów kultury, że „niemieckie dziedzictwo na Śląsku Opolskim kryje się na każdym kroku. – Co rusz przecież napotykamy na stary kościół czy też jakiś dworek albo zamek” (<http://wochenblatt.pl/wiedziec-wiecej...>).

„Odkrywanie lub ponowne odkrywanie historii” uważane jest za istotny element współczesnego miasta, a rozpoznanie sposobów wykorzystania historii jako zasobu postrzegane jako zbliżanie się „do sensu – do obrazu – społeczności, jaki ona sama chce przekazać” (Piccinato 2002, s. 123). Poczyń tu trzeba zastrzeżenie, że to, co dana społeczność „sama chce przekazać”, nie zawsze jest możliwe ze względów własnościowych bądź finansowych. Tak jest na przykład w Namysłowie, gdzie gotycka warownia należy do browaru (Dragan 2010); w Kędzierzynie-Koźlu, gdzie od wielu lat podejmowane są próby pozyskania inwestora bądź dofinansowania na rewitalizację wzgórza zamkowego oraz podzamcza w Koźlu (np. Stański 2011; Stępień 2016a i 2016b; Kapica 2017a i 2017b); w Głogówku, gdzie odzyskany przez gminę w 2013 r. zamek dopiero jest odnawiany, a ze względu na wielkość obiektu i zakres prac koniecznych do wykonania jeszcze przez pewien czas będzie wyłączony z użytkowania (Karp 2017, s. 11); w Byczynie, która bezskutecznie aplikuje o dotacje na rewitalizację średniowiecznych murów obronnych (Dragon 2017, s. 4).

Województwo opolskie uzyskuje stosunkowo mało środków na odnowę zabytków od Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego (Rozbicka, Warchoł 2017, s. 398-417). Głównym źródłem dofinansowania odnowy i rewitalizacji obiektów w województwie opolskim są środki z Unii Europejskiej ([www.mapadotacji.gov.pl](http://www.mapadotacji.gov.pl)), pozyskiwane głównie za pośrednictwem Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego (RPO WO) oraz Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Czeska-Rzeczpospolita Polska (POWT RCz-RP). Przy tym – jak stwierdził prezydent Kędzierzyna-Koźla – „możliwość pozyskiwania pieniędzy unijnych na tego typu projekty” jest impulsem do podjęcia rewitalizacji (Bezeg 2010, s. 11). W dokumentach Euregionu Pradziad (w skład którego wchodzi prawie całe województwo opolskie), a także w POWT RCz-RP 2007-2013 i POWT RCz-RP 2014-2020 obiekty zabytkowe ujmowane są w kategoriach bogactwa kulturowego lub atrakcji kulturowej stanowiących potencjał wzrostu gospodarczego poprzez rozwój turystyki, jako pożądane wskazuje się takie działania, jak rekonstrukcje i rewitalizacje mające zachować lub zwiększyć atrakcyjność (*Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej...*; Dawidejt-Drobek, Drobek 2014). Dużą wagę przywiązuje się do wielokulturowości dziedzictwa, a w przypadku projektów ubiegających się o dofinansowanie z programów współpracy transgranicznej wymogiem jest uczestnictwo partnerów z obu stron granicy oraz znalezienie wspólnej idei, co ukierunkowuje wybór zadań i zakres prac.

## NOŚNIKI PAMIĘCI LOKALNEJ

Szczególnie spektakularnym (ze względu na skalę, zaangażowanie mieszkańców oraz włożone środki finansowe) przykładem obiektu stanowiącego nośnik pamięci lokalnej jest nowy „renesansowy” ratusz wraz z przyległymi kamieniczkami w Głubczycach, oddany do użytku w 2008 r. Monumentalny gmach wybudowany został na dawnym obmurowaniu parteru ratusza z wykorzystaniem zachowanego fragmentu wieży. Pod petycją w sprawie odbudowy wniesioną w 2003 r. do burmistrza Głubczyc podpisało się 604 mieszkańców, zawiązało się Stowarzyszenie Odbudowy Ratusza (*Folder upamiętniający...* 2008).

Budowlę za kwotę 13 milionów złotych (w tym pięć milionów z Unii Europejskiej) przywrócono do pejzażu miasta w wersji XVI-wiecznej – najpiękniejszej (ratusz w ciągu wieków był wielokrotnie przebudowywany). Miasto trzy dni świętowało powstanie tego obiektu. W regionalnej gazecie odnotowano radość mieszkańców, że po dziesięcioleciach zniknęły ruiny, „miasto odzyskało swoje serce” a „odbudowany ratusz może być atrakcją turystyczną” (Jagięła 2008, s. 5).



**Fot. 1.** Zrekonstruowany ratusz w Głubczycach  
**Photo 1.** The reconstructed Town Hall in Głubczyce

Źródło: fot. W. Drobek.  
Source: photo by W. Drobek.

W tymże ratuszu utworzono Powiatowe Muzeum Ziemi Głubczyckiej, w którym na planszach prezentowane są dzieje miasta. Przeczytać tam można m.in., że Głubczyce „posługiwały się własnym prawem przed 1253 r. i były ośrodkiem zwierzchniego trybunału prawa miejskiego, na którym lokowano inne miasta”, w średniowieczu „należały do największych miast śląskich”. Od 2014 r. (bo dopiero wówczas powstała) prezentowana jest w muzeum również makieta ukazująca wygląd Głubczyc z 1. połowy XVIII w. Warto w tym miejscu dodać, że mieszkańcy Głubczyc przez kilka powojennych dekad mieli jedynie szczątkową wiedzę na temat lokalnej przeszłości, pierwszą polską monografię tego miasta (obejmującą czasy do 1742 r.) wydrukowano bowiem dopiero w 2003 r., a dotycząca lat 1742-1945 wydana została w trzy lata później.

W Nysie wieża ratuszowa powróciła jako dominanta Rynku w 2008 r. Wzniesiona została wraz z sąsiednimi kamieniczkami przez prywatnego przedsiębiorcę, gdyż jej odbudowę wpisano

w 1996 r. jako wymóg do planu zagospodarowania przestrzennego. O odbudowę wieży ratuszowej (zburzonej w marcu 1945 r. przez nacierające wojska radzieckie) zabiegano w Nysie przez kilka dekad i w lokalnych publikacjach chlubiono się, że była to jedna z najwyższych wież ratuszowych na Śląsku. Kiedy na nowo (w innej formie) zaistniała w pejzażu miasta, wyrażano radość, że wybudowana została „na wzór dawnej, historycznej”, ze strzelistą iglicą „tak jak kiedyś, przed wiekami”, lecz pisano o niej również „gargamel”, „makieta Las Vegas na Rynku historycznego miasta” ([www.skyscrapercity.com](http://www.skyscrapercity.com)).

Przez wiele lat dyskutowano (także na łamach prasy lokalnej), jak powinno wyglądać centrum Nysy. By zachować pamięć o mieście, które „było naprawdę potężne, a teraz jest zniekształcone przez zabudowę” (Protokół nr XXXIV/09 Sesji Rady Miejskiej w Nysie z 26 czerwca 2009 r.), rozważano, jaki styl historyczny w ramach rewitalizacji nadać ulicom przylegającym do Rynku. Powołany przez władze miasta zespół roboczy ds. rewitalizacji Rynku wskazywał na potrzebę określenia, „z jakiego okresu historycznego powinna być odtwarzana zabudowa poszczególnych placów, ulic i wnętrz urbanistycznych (wygląd średniowieczny, renesansowy, barokowy czy późniejszy) tak, aby doprowadzić do ujednoczenia zabudowy” ([http://um.nysa.pl/\\_portal/news/1208957424480f39f0.../Rewitalizacja\\_nyskiego\\_ryнку.htm](http://um.nysa.pl/_portal/news/1208957424480f39f0.../Rewitalizacja_nyskiego_ryнку.htm)). Ostatecznie ustalono, że punktem odniesienia będzie zabudowa sprzed 1945 r., mimo że część mieszkańców wypowiadała się publicznie przeciwko zabudowie terenów, „które od pokoleń służyły za miejsce spotkań i odpoczynku mieszkańców miasta” (Wojtasik 2014, s. 4). W referendum przeprowadzonym na wniosek oponentów zabudowy wzięło udział niecałe 6% uprawnionych do głosowania. Od 2017 r. w miejscu, gdzie do początku lat 50. XX w. stały uszkodzone okazałe kamienice, trwa budowa.

Z poparciem nowych i dawnych mieszkańców Nysy mieszkających w Niemczech zakończono w 2003 r. remont i adaptację wolnostojącej gotyckiej dzwonnicy na galerię Skarbiec św. Jakuba. Idea utworzenia galerii sprzętów liturgicznych dzieł sztuki złotniczej, będących „wyrazem wiary i czci wielu pokoleń chrześcijan żyjących na tej ziemi – w Nysie”, zrodziła się w 1998 r., kiedy z udziałem dawnych mieszkańców świętowano 800-lecie poświęcenia pierwszego kościoła parafialnego (Mróz 2005, s. 9, 23). Na murze wyremontowanej dzwonnicy umieszczono tablicę wyszczególniającą fundatorów. Jest symbolicznym znakiem przywracania ciągłości lokalnej na poziomie wspólnoty parafialnej, rozszerza kategorię przodków na poprzednie pokolenia pobożnych chrześcijan.

Altana von Eichendorffa zrekonstruowana na wytyczonym w 2007 r. „Szlaku Josepha von Eichendorffa” wpisuje w przestrzeń Nysy pamięć o poecie, który w latach 1855-1857 mieszkał i tworzył w tym mieście. Na tablicy otwierającej szlak odnotowano „obecność” jego twórczości „w kulturze niemieckiej, polskiej i czeskiej”. Joseph von Eichendorff, który po 1989 r. stał się patronem licznych instytucji mniejszości niemieckiej jako symbol kultury niemieckiej na Śląsku (Kunicki 2015, s. 147), prezentowany jest w Nysie jako postać pogranicza narodowego i kulturowego (Krzyżowski 2006, s. 3, 16).

Nośnikiem pamięci o wielowyznaniowości dawnych mieszkańców Namysłowa jest odzyskana na cele publiczne i gruntownie wyremontowana w 2012 r. dawna szkoła ewangelicka, w której ulokowano izbę regionalną z salą eksponującą materiał z wykopalisk archeologicznych i planowana jest stała ekspozycja dotycząca dziejów miasta.

Nośnikiem pamięci o „wielokulturowości miasta”, stanowiącym „szansę wzbogacenia wizerunku Prudnika jako miasta otwartego i tolerancyjnego”, a zarazem o rozwoju przemysłu włókienniczego na terenie miasta oraz zasługach rodu Fränkłów i Pinkusów jest odnowiona i przebudowana na Prudnicki Ośrodek Kultury rezydencja Hermanna Fränkla (<http://prudnik.pl>). Następnie – w celu propagowania „kilkulekowiej tradycji włókienniczej” Prudnika – w wyremontowanej kamienicy przy ul. Królowej Jadwigi utworzono Centrum Tradycji Tkackich (*Przewodnik turystyczny*



po województwie... [2014], s. 50). Urządzono tam ekspozycje stałe o fabryce tekstylnej (niegdyś jednej z największych w Europie) i o jej przedwojennych właścicielach.

Głucholązy postanowiły – jak określił to burmistrz miasta – „wskrzesać dawnego ducha”, by „ponownie zaczęły kojarzyć się ze zdrowiem, turystyką oraz uśmiechem” (Bedrunka 2014, s. 91).

Rewitalizacji w 2009 r. poddano dawny park zdrojowy, gdzie „odtworzono urządzenia do stosowania wodolecznictwa zasilane wodą z potoku Zdrojnika. [...] Odbudowano zniszczone alpinarium, zasadzono nowe rośliny, wykarczowano chaszcze oraz wzmocniono mury oporowe” (Bedrunka 2014, s. 91). Prace przeprowadzono w ramach dofinansowanego z POWT RCz-RP 2007-2013 projektu „Dziedzictwo Wincentego Priessnitza na pograniczu polsko-czeskim”, realizowanego z czeskim partnerem (Społeczność Wincentego Priessnitza w Jeseniku).



**Fot. 2.** Urządzenia do hydroterapii odtworzone w parku zdrojowym w Głucholazach  
**Photo 2.** The hydrotherapy installation recreated in the health resort park in Głucholązy

Źródło: fot. E. Dawidejt-Drobek.  
Source: photo by E. Dawidejt-Drobek.

O tradycjach wodoleczniczych Bad Ziegenhals, jak wówczas nazywały się Głucholązy, informują liczne tablice w zrewitalizowanym parku, a także przewodniki turystyczne (np. *Szlak Miejski w Głucholazach* 2016, s. 5-7, 15, 17-19; *Szlak Miejski Głucholązy* 2017, s. 8, 28-30, 34-37). Nawiązuje do nich również gruntownie wyremontowany Ośrodek Formacyjno-Rehabilitacyjno-Wypoczynkowy „Skowronek”, który reklamuje się jako „urządzony w stylowym dawnym sanatorium wodoleczniczym o tradycjach leczniczych Kneippa i Priessnitza” (*Visit Opolskie...* 2012, s. 76).

Nośnikiem pamięci o dawnej ważnej funkcji przemysłowej Gogolina są wyeksponowane od 2011 r. na centralnym placu miasta (utworzonym w miejscu byłych Zakładów Wapienniczych) trzy zachowane piece wapiennicze, tablice poglądowe i elementy małej architektury.

Za sprawą Uniwersytetu Opolskiego, który w 1998 r. przejął obiekty poszpitalne przy pl. Mikołaja Kopernika w Opolu, zmodernizował je i zaadaptował na swoje potrzeby, wykreowane zostało Wzgórze Uniwersyteckie. Staraniem tej uczelni w 2006 r. wzniesiono tam Studnię Świętego Wojciecha „Na pamiątkę domniemanego pobytu biskupa praskiego w Opolu w 984 roku, który tu na wzgórzu miał chrzczyć pogan” – o czym informuje umieszczona w pobliżu tablica pamiątkowa. W kilka lat później, w 2013 r., „odtworzono” kamień, w którym jakoby św. Wojciech odcisnął swoje stopy, kie-

dy wygłaszał żarliwe kazanie w Opolu. Przewodniki rozpisują się szeroko o „opolskim Akropolu” jako chlubie miasta, z galerią rzeźb barokowych (niedawno tu przewiezionych), i o posągu zakonnika, który „postanowiono nazwać imieniem żyjącego na przełomie XIII i XIV w. dominikanina Peregryna z Opolą, słynnego kaznodziei” (np. Wrześniński, Borecki 2017, s. 54-57).



**Fot. 3-4.** Nośniki pamięci o Gogolinie jako dawnym centrum przemysłu wapienniczego  
**Photos 3-4.** Carriers of memory of Gogolin as the old centre of lime industry

Źródło: fot. W. Drobek.  
 Source: photo by W. Drobek.

Nośnikiem pamięci o wielokulturowości Opolą, o przeplataniu się polskiej i niemieckiej kultury, stała się tzw. kamienica mieszczańska (prezentująca umeblowanie i wyposażenie mieszkań z lat 1890-1965), utworzona przez Muzeum Śląska Opolskiego w wyremontowanej kamienicy czynszowej przy ul. św. Wojciecha 9.

W ramach obchodów 800-lecia Opolą kreowano przekaz, że miasto było „stolicą europejskiego cementu”, w związku z tym przywołano „zapomnianą tradycję miasta położonego na »Kalkbergu«” (*Opolskie białe złoto* 2017, s. 31). W tym celu ustawiono w parku na zachowanym cokole odtworzoną w 2017 r. kopię popiersia Junony. Tablica na cokole informuje, że pierwotna cementowa rzeźba (zaginiona w 1945 r.) promowała na wystawie światowej w Paryżu w 1867 r. pierwszą opolską cementownię Friedricha Grundmanna i jakość opolskiego cementu (*Junona znów będzie dumą...* 2017, s. 4).

W latach 2014-2015 w wyniku przekształceń, jakim poddano częściowo zabudowany plac przy ul. Marii Curie-Skłodowskiej, powstał w Głuchołazach nośnik pamięci o pierwszym okresie w dziejach miasta – dziedziniec dawnego wójtostwa dziedzicznego. W ramach transgranicznego projektu „Dziedzictwo Księstwa Nyskiego” zrekonstruowano część średniowiecznych murów i kamiennych filarów, przywrócono bruk, odtworzono kamienną studnię (*Dziedzictwo księstwa nyskiego...* 2016; *Szlak Miejski Głuchołazy* 2017, s. 42).

Adaptacja pochodzącej z ok. 1910 r. remizy Ochotniczej Straży Pożarnej na centrum społeczno-kulturalno-edukacyjne w Korfantowie, przeprowadzona w latach 2011-2012, prezentowana jest we wniosku w kategoriach stworzenia dla obiektu nowych funkcji oraz przywrócenia dawnej świetności zabytkowemu obiektowi o walorach historyczno-technicznych (<http://korfantow.pl/1081>). Charakter tych nowych funkcji (miejsce wydarzeń społecznych, kulturalnych i edukacyjnych z ekspozycjami na temat dziejów gminy i gminnego pożarnictwa) daje podstawy, by postrzegać ten nowy dawny obiekt jako nośnik pamięci lokalnej.

Odnowione ratusze w Głogówku, Grodkowie, Kluczborku, Lewinie Brzeskim, Oleśnie, które ponownie stały się dominantami centralnych placów, oraz kamieniczki z odnowionymi fasadami wpisują w przestrzeń publiczną przekaz o dawnej świetności tych miast (w Byczynie i w Strzelcach Opolskich utworzono w ratuszach ekspozycje prezentujące karty lokalnej historii). W projektach pojawiają się odwołania także do nowszych dziejów. Prudnik w kolejnym etapie prac jako jeden z głównych celów działań rewitalizacyjnych w obrębie Starego Miasta podawał „stworzenie niepowtarzalnego klimatu śródmieścia nawiązującego do początków minionego wieku” (*Program rewitalizacji miasta Prudnika 2009-2015*, s. 211, 222).

Często jednak zamiast „niepowtarzalnego klimatu” widać daleko posuniętą unifikację. „Teraz jest Europa. Ławeczki, skwery, fontanna i inne bajery” – tak o zrewitalizowanym Rynku w swoim mieście mówił z satysfakcją mieszkaniec Grodkowa (Dragan 2011, s. 8). Podobnie zaaranżowano Rynek w Byczynie. Zgodnie z panującą modą wyklada się place kostką lub kamiennymi płytami, instaluje fontanny w formie placu wodnego, wycina stare drzewa. „Remont rynku w Kietrze ruszył pełną parą, drzewa już prawie wycięte” – napisał internauta o tworzeniu wizytówki kolejnego miasta ([www.kietrz.vcity.pl](http://www.kietrz.vcity.pl)).

### NOŚNIKI PAMIĘCI NAZNACZONE IDEOLOGICZNIE

Odrestaurowana wieża zamkowa w Prudniku, opisywana niegdyś jako „Baszta obronna zamku piastowskiego” (Zembaty 1953, s. 99), dziś zwana wieżą Woka, zaświadcza o czeskich początkach miasta. Jej budowniczym i założycielem miasta był „czeski rycerz – Wok z Rosenberga” (*Prudnicka granica cudów...* 2012, s. 8), określane także jako „Marszałek Królestwa Czeskiego [...] nadworny dyplomata króla Przemysła Ottokara II” (folder *Muzeum Ziemi Prudnickiej*).

Wymiar ponadlokalny, ze względu na wyraźne wskazanie przynależności do struktury wyższego rzędu, mają obiekty, którym przywrócono dawną symbolikę o takim właśnie charakterze. W głęboczyckim nowo wybudowanym ratuszu zrekonstruowano według koncepcji historycznej opracowanej w 2014 r. drzwi prowadzące dawniej do ratusza i umieszczono tam herb miasta z białym lwem Przemyslidów na niebieskim tle. Habsburski orzeł wrócił na zwieńczenie ozdobnej kutej kraty Pięknej Studni w Nysie. Podczas gruntownej konserwacji barokowej fontanny w Prudniku zrekonstruowano w 1995 r. wieńczącego ją niegdyś dwugłowego orła w koronie, upamiętniającego „panowanie Habsburgów na Śląsku Prudnickim” (Dereń 2009, s. 19), i odnowiono inskrypcję mówiącą „o szczęściu mieszkańców zaznawanym pod austriackimi rządami” (*Przewodnik turystyczny po województwie...* 2014, s. 48). Te nośniki pamięci wskazujące na dawną przynależność państwową wprowadzają nowe elementy do przestrzeni i pamięci kulturowej, nie mają przy tym charakteru antagonizującego różnej wspólnoty pamięci.

Secesyjna fontanna Ceres w Opolu jest nośnikiem pamięci o dawnych funkcjach miasta. Ustawiona obok tablica informuje, że alegoryczne rzeźby symbolizują rolnictwo, flisactwo i żeglugę oraz przemysł. Od 2008 r., kiedy podczas gruntownej renowacji odsłonięto zacementowany w latach powojennych napis „DES BUERGERS TREU MIT FLEISS GEPAART EIN JUNGBORN GUTER DEUTSCHE ART”, postrzegana być może również jako naznaczony ideologicznie nośnik pamięci. Przez kilka powojennych dekad w różnych opracowaniach celowo pomijano człon „niemiecki” i tłumaczono napis: „Prażródłem jest błogosławiony związek pracowitości obywateli i troskliwości państwa” (Janowski 2009, s. 12). We współczesnym przewodniku podaje się tłumaczenie: „Wierność obywatelska, idąca z pracowitością w parze, stanowi wieczne źródło dobrego niemieckiego

obyczaju” (Wrześniński, Borecki 2017, s. 64). W dyskusji na łamach prasy regionalnej podano m.in. tłumaczenie „Pracowitość i wierność obywateli jest źródłem pomyślności Niemiec” (Janowski 2009, s. 12). O potencjalnie antagonizującym charakterze tego napisu (a w efekcie również fontanny) może świadczyć fakt, że władze lokalne – pomimo wcześniejszych zapowiedzi – nie umieściły tłumaczenia napisu na tablicy stojącej w parku.

Nośnikiem pamięci niemieckiej wspólnoty jest glorieta w Kluczborku z wypisanymi na tablicach nazwiskami mieszkańców miasta, którzy jako żołnierze niemieccy stracili życie w I wojnie światowej. Do remontu gloriety, przeprowadzonego w 2010 r., dołożyło się stowarzyszenie skupiające dawnych mieszkańców tego miasta obecnie mieszkających w Niemczech, wykonano więc przy tym obiekcie większy zakres prac, niż planowano w ramach rewitalizacji parku miejskiego. Elementem antagonizującym może być określanie obiektu mianem „Pomnik Bohaterów I Wojny Światowej” (*Szlaki rowerowe w gminie Kluczbork...* 2012, s. 5).

Opisując zrewitalizowaną forteczną wieżę ciśnień w Nysie, podaje się, że została „nazwana «Bismarckturn» na cześć Ottona von Bismarcka” i że „znajdowała się tam Sala Pamięci Poległych” (*Nysa. Miejski Szlak Turystyczny* 2017, s. 25). Zdarza się jednak, że nawiązanie do przeszłości sformułowane jest z niemieckiego punktu widzenia; określa się, że był to „pomnik pamięci narodowej oraz miejsce o szczególnym znaczeniu patriotycznym” (*Przewodnik turystyczny po województwie...* 2014, s. 31).

Przekaz o dawnej przynależności do Niemiec oraz o trosce państwa niemieckiego i wysiedlonych o pozostawione tu dobra kultury zawiera dwujęzyczna tablica (w polskim i niemieckim języku) na ścianie kościoła w Otmuchowie: „W 300-tą [!] Rocznicę Kościoła / Prace restauratorskie przeprowadzono w latach 1994/95 przy / finansowej pomocy Republiki Federalnej Niemiec z udziałem dawnych / mieszkańców Otmuchowa oraz organizatorskim wsparciu miasta Peine”.

Duży przeszklony moduł dobudowany do budynku Domu Kultury w Ujeździe – ze względu na z daleka widoczne tablice: „Towarzystwo Społeczno-Kulturalne / Niemców na Śląsku Opolskim / Zarząd Miejsko-Gminny Ujazd / Sozial-Kulturelle Gesellschaft / der Deutschen in Opperler Schlesiens / Stadt und Gemeindevorstand Ujest” oraz „DOM KULTURY w UJEŹDZIE / Budowa sali widowiskowej / została wsparta finansowo przez / REPUBLIKĘ FEDERALNĄ NIEMIEC / KULTURHAUS in UJAZD / Ausbau dieses Gebäudes / worde mit Mitteln / der BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND / gefordert” – można postrzegać jako nośnik pamięci naznaczony ideologicznie.

Umieszczenie w opisie rewitalizowanego pensjonatu „Waldesruh” w Głucholazach (dziś należącego do fundacji Benevolens) informacji, że należał on wcześniej do rodu przemysłowców, który w latach 1798-1945 stworzył „największe imperium przemysłowe Niemiec” (*Walory historyczne i przyrodnicze...* 2017, s. 2), postrzegać można jako chęć przydania chwały miejscu przez wykazanie jego związków z potężnym rodem. Inny jest przekaz, gdy w przewodniku jako konsekwencję „sojnalnej opieki hrabiego i sponsorowanych turnusów w Głucholazach” prezentuje się powojenną „popularność Głucholaz jako miejscowości wypoczynkowej wśród górników i hutników” oraz określa się ich jako pracowników „byłych kopalń i hut hrabiego Ballestrema” (*Szlak Miejski w Głucholazach* 2016, s. 18; *Szlak Miejski Głucholazy* 2017, s. 52).

Nowe dawne obiekty stawać się mogą miejscem obiegu pamięci o charakterze antagonizującym za sprawą opisywanych w prasie lokalnej i regionalnej odwiedzin byłych niemieckich właścicieli, które są celebrowane jako wizyty oficjalne. Na przykład, potomkinie ostatnich niemieckich właścicieli odwiedziły zamek w Niemodlinie i „były zachwycone tym, że stan zamku zmienia się na lepsze”, a burmistrz miasta relacjonowała w regionalnej gazecie, że pojawił się pomysł, „by

kiedyś zorganizować w Niemodlinie zjazd rodu Praschmów”, i wyrażała „nadzieję, że wspomnieniowych wizyt będzie więcej” (Janowski 2017a, s. 2).

„Niemiecka kultura skorzystała na niedawno zakończonym remoncie dworca kolejowego w Opolu” ([www.vdg.pl/pl/article/245](http://www.vdg.pl/pl/article/245)) – stwierdziła mniejszość niemiecka, gdy dawne niemieckie znaki i napisy wróciły na wyremontowane dworce kolejowe w Opolu i Brzegu<sup>4</sup>. Upomniała się przy tym o wymianę pamiątkowej tablicy, zamontowanej w 1993 r. (*Niemiecka przeszłość wraca na dworzec w Opolu. Prawda historyczna też?*, [www.vdg.pl](http://www.vdg.pl)). Zawieszono zatem nową, też z datą 1993, ale upamiętniającą „150 lat kolei na ziemi śląskiej Brieg/Brzeg–Oppeln/Opole 29 V 1843-1993”.

Kolumny Maryjne, np. ustawiona w 2003 r. na Rynku w Głogówku czy gruntownie w 2008 r. odnowiona (z odtworzeniem brakujących elementów) obok ratusza w Głubczycach, a także liczne odnowione figury świętych, które ponownie zaistniały w przestrzeni publicznej, są symbolem wiary i wpisaniem w pejzaż znakiem pobożności dawnych mieszkańców.

Odnowione kościoły i klasztory Franciszkanów na współczesnym polsko-czeskim pograniczu (Głogówek, Głubczyce, Prudnik oraz Krnov, Cvilin, Opava) obudowywane są przekazem, że od średniowiecza klasztory franciszkańskie miały nie tylko religijne, architektoniczne czy obronne znaczenie, lecz pełniły również „rolę ośrodków życia społecznego i kulturalnego” (*Odkrywamy dziedzictwo kulturowe...* 2012, s. 24). Nowy wygląd (przeszklona fasada i nadbudowana kopuła, w której umieszczono teleskop) nadano w 2011 r. dawnemu budynkowi gospodarczemu klasztoru w Głogówku, zaadaptowanemu na obserwatorium astronomiczne, miejsce spotkań oraz centrum informacji turystycznej.

Także te obiekty, których funkcją prymarną (i wydawałoby się jedyną) jest lub była użyteczność, kiedy odnowione zaistniały wyraźnie w pejzażu miast i opatrzone je oznacznikami, stały się nośnikami pamięci kulturowej. Wieża Wodna w Białej, zbudowana w 1606 r. przez hrabiego Jerzego Prószkowskiego w celu doprowadzania wody do zamku, odnowiona została w 2011 r. z POWT RCz-RP w ramach projektu „Śląsk bez granic – wieże i punkty widokowe”, jej parter i piwnice zaadaptowano na ekspozycje materiałów z wykopalisk archeologicznych. Charakter symbolizujący ma również wiszący most żeliwny przy dawnej hucie Małapanew w Ozimku z 1827 r.; pochodzące z 1902 r. budynki gazowni w Paczkowie, które zaadaptowano na Muzeum Gazownictwa; liczne obiekty architektury przemysłowej, jak wieże ciśnień w Głubczycach, Grodkowie, Opolu itd. Wprowadzany do pamięci kulturowej nowy obraz przeszłości, czyli rozwój gospodarczy regionu w XIX stuleciu i 1. połowie XX w., postrzegać można jako antagonizujący, gdy owe obiekty prezentuje się – abstrahując od ogólnoeuropejskich przemian cywilizacyjnych tamtego czasu – wyłącznie w kategoriach niemieckiego dziedzictwa, zgodnie z głoszoną tezą, że „wielowiekowy rozwój regionu już od co najmniej XIV wieku ściśle związany jest z historią toczącą się w niemieckim kręgu kulturowym” (Gaida 2008, s. 21). Wykładnię o „niemieckiej misji kulturowej na Wschodzie” – na co zwraca uwagę niemiecki badacz – wykorzystywano wielokrotnie (w XVIII, XIX i w XX w.) do legitymizowania praw państwa niemieckiego do sprawowania władzy nad Śląskiem bądź uzasadniania roszczeń do ziem, które ponownie weszły w granice Polski w 1945 r. (Struve 2015, s. 252-253).

Emocjonalnego związku z obiektami ważnymi dla społeczności, dla jej tożsamości, nie można lekceważyć. To dzięki niemu zachowana została integralność Wieży Piastowskiej w Opolu. „Roz-

---

<sup>4</sup> W Opolu uczytelniono herby Kolei Pruskich i kafelki z niemieckimi napisami, w Brzegu na zabytkowych stolikach przy kasach są oryginalne sygnatury producenta „Herm. Bild. Brieg”.

sądne argumenty mówiące o potrzebie dostosowania obiektu do współczesnych potrzeb musiały ustąpić argumentacji emocjonalnej, subiektywnej” – tak skomentował niezgodę mieszkańców na uatrakcyjnienie Wieży Piastowskiej dla turystów<sup>5</sup> ówczesny wojewoda opolski (*Opole / woj. opolskie...* 2015, s. 140). Przez kilka powojennych dekad Wieżę Piastowską w Opolu prezentowano jako „wspaniały dowód polskości” (Zembaty 1953, s. 54). Odnowiona gruntownie w latach 2013-2014 Wieża podtrzymuje ten przekaz. Urządzone tam ekspozycje, prezentacje multimedialne, a także publikacje i foldery prezentują dzieje nie tylko Wieży, ale i grodu, który powstał około 990 r., „kiedy Mieszko I zdobył wschodnią część Śląska”, oraz Zamku na Pasiece, który do 1532 r. był rezydencją Piastów opolskich. Kalendarium rozpoczyna się od VIII/IX w., gdy na Ostrówku znajdowała się osada słowiańska będąca prawdopodobnie centralnym grodem plemienia Opolan (np. Solisz, Miążek 2014). Wspomina się również, że kiedy władze rejencji opolskiej podjęły w 1928 r. decyzję o zburzeniu zamku piastowskiego, udało się ocalić Wieżę dzięki protestom Związku Polaków w Niemczech (Wrzesiński, Borecki 2017, s. 68).

Przy okazji przebudowy w Opolu Amfiteatru Tysiąclecia, który swą nazwę zawdzięcza temu, że powstał w miejscu „słowiańskiej osady z czasów Mieszka I” (*Odkryj Opole na weekend...* [2017], s. 8), wzniesiono Narodowe Centrum Polskiej Piosenki. Mieszczące się tam Muzeum Polskiej Piosenki (prezentujące jej historię od lat 20. XX w., kiedy Opolszczyzna znajdowała się poza granicami Rzeczypospolitej) tworzy nową czasoprzestrzeń kulturową polskiej wspólnoty narodowej.

Dobitnym przykładem nowych dawnych obiektów, wokół których toczony jest dyskurs różnych wspólnot pamięci, są zrewitalizowane nowożytnie fortyfikacje w Nysie. Popadające w ruinę obiekty, coraz bardziej zarastane przez krzewy i drzewa bądź przywalane stertami śmieci, zostały najpierw oczyszczone przez „grupy zapaleńców” i stały się miejscem cyklicznych imprez Metalowa Twierdza i Bitwa o Nysę (Łuczka 2007). Następnie poddano je rewitalizacji ze środków Unii Europejskiej jako element transgranicznego dziedzictwa kulturowego. Lokalny wymiar ma przekaz dotyczący znaczenia twierdzy dla rozwoju miasta. Odnotowuje się, że militaryzacja „przyniosła także szybkie unowocześnienie miasta. Powstała gazownia i oświetlenie gazowe. Zbudowano nowoczesne wodociągi i kanalizację, szybko zelektryfikowano całe miasto”, a potrzeby załogi twierdzy przyniosły rozwój usług i wytwórczości, spowodowały powstanie teatru, ogrodu koncertowego, licznych kawiarni i restauracji (*Twierdza Nysa...* 2009, s. 6, 13, 16-17). Powodem do dumy w wymiarze lokalnym jest wysoka ranga Nysy jako jednej „z najsilniejszych i najnowocześniejszych w ówczesnej Europie twierdz” (*Turystyka na pograniczu...* 2008, s. 31) oraz że król Fryderyk II osobiście położył kamień węgielny pod budowę fortu Prusy i wielokrotnie przyjeżdżał do miasta (*Nysa. Miasto-twierdza...* 2007, s. 28; *Twierdza Nysa...* 2009, s. 15). Przekazem o skutkach uwikłania miasta w wielką historię są podawane w przewodnikach informacje, że obiekty forteczne „pełniły często role więzienia i obozu jenieckiego” (*Nysa – turystyczny kalejdoskop* 2004, s. 9; *Twierdza Nysa...* 2009, s. 14; *Przewodnik turystyczny po województwie...* 2014, s. 32), a także odsłonięte w 2010 r. na murach bastionu św. Jadwigi tablice upamiętniające, że w forcie „Prusy” osadzony został w 1794 r. markiz Marie Joseph de La Fayette i że jeńcem „nyskich kazamatów / wiosną 1916 roku” był Charles de Gaulle.

---

<sup>5</sup> Opolski Urząd Wojewódzki ogłosił w 2011 r. konkurs na koncepcję remontu, zakładając podwyższenie wieży o 3 metry i „dostosowanie czaszy Wieży Piastowskiej do oglądania panoramy miasta Opola przez cały rok [...] poprzez np. przeszklenie dolnej partii czaszy wieży” ([http://www.przetargi.pl/opracowanie\\_koncepcji\\_architektoniczno-przestrzennej\\_renowacji...](http://www.przetargi.pl/opracowanie_koncepcji_architektoniczno-przestrzennej_renowacji...)).

Są również konkurencyjne przekazy narodowych wspólnot pamięci. Cykliczna inscenizacja Bitwy o Nysę kreuje przekaz, że w armii napoleońskiej, która zmusiła w 1807 r. do kapitulacji pruską twierdzę Neisse, walczyły również polskie oddziały. „Grenadierzy Legii Polsko-Włoskiej” wprowadzają po fortach w Nysie i uczestniczą w uroczystościach państwowych w mieście.



**Fot. 5.** Inscenizacja Bitwy o Nysę w zrewitalizowanym forcie  
**Photo 5.** Combat reenactment of the Battle of Nysa in the revitalized fortress

Źródło: fot. W. Drobek.  
Source: photo by W. Drobek.

Z kolei wystawa „Twierdza Nysa”, w zrewitalizowanym bastionie św. Jadwigi, prezentuje jako „międzynarodowy” niemiecki punkt widzenia na wojny śląskie oraz wojny napoleońskie, ukazując Napoleona jako „nieprzyjaciela”, pod którego „okupacją” cierpiał naród (w domyśle – niemiecki).

## **OBIEKTY UNAOCZNIAJĄCE PRZESZŁOŚĆ JAKO STARODAWNOŚĆ**

Odnowiono wiele średniowiecznych wież, m.in.: bramy Górnej w Krapkowicach w 2005 r.; bramy Dolnej w Prudniku w latach 2006-2007, pokrywając ją tynkiem wzorowanym „na tym sprzed kilkuset lat” (Dereń 2009, s. 13); bramy Lewińskiej w Grodkowie w latach 2008-2009, z przywróceniem „bardzo spójnego i jednolitego wystroju wraz z kolorystyką z około 1600 r.” (Legendziewicz 2015, s. 83-84, 87); bramy Wrocławskiej w Nysie w 2012 r.

Nowy wygląd nadano w 2006 r. wieży Prochowej, zwanej też bramą Krakowską, w Namysłowie, tworząc punkt widokowy, montując okna w dawnych otworach strzelniczych, nakrywając ją dachem i budując na zewnątrz drewniane „efektowne schody, których wcześniej nie było” (Dragan 2006, s. 11). Wieża Katowska w Prudniku, w ramach rewitalizacji mającej na celu „odtworzenie i przywrócenie średniowiecznego charakteru obu wież” (Małej i Katowskiej), została podniesiona, a „na zwieńczeniu otrzymała blankowanie (krenelaż) oraz hełm szpiczasty” (<http://www.muzeumprudnik.pl>). W Kędzierzynie-Koźlu (aby znów można było ją oglądać) wybudowano „od podstaw” basztę, „która przed wiekami znajdowała się na Podzamczu” (Draguła 2006, s. 8). Obok katedry w Opolu nadbudowano

w 2009 r. na skromnych pozostałościach okazały fragment murów obronnych i zrekonstruowano średniowieczną basztę.



**Fot. 6.** Zrekonstruowane mury i baszta obok katedry w Opolu  
**Photo 6.** The reconstructed wall and tower near the Cathedral in Opole

Źródło: fot. E. Dawidejt-Drobek.  
 Source: photo by E. Dawidejt-Drobek.

„Jeszcze nigdy pozostałości Zamku Górnego nie wyglądały tak pięknie” (Janowski 2006, s. 3) cieszą się w Opolu. Dekadę później, gdy miasto w 2017 r. świętowało 800-lecie swojego istnienia, zrodził się pomysł, by podczas rewitalizacji terenu z pozostałościami tego XIV-wiecznego zamku odtworzyć fosę i wybudować most zwodzony. Ostatecznie zamiast drewnianego mostu zdecydowano się na minimalistyczną konstrukcję z żelbetu i szkła (*Historyczne miejsce nabierze świetności...* 2017). Realizując te prace, odsłonięto wieżę Zamku Górnego, wycinając prawie wszystkie drzewa, a jednym z dwóch argumentów było to, że „ograniczają ekspozycje zabytkowych elewacji” (Janowski 2017b, s. 8).

Dbą się nie tylko o odpowiednie wyeksponowanie dawności (bądź jej stylizowanej wersji), ale również oferuje się jej doświadczanie. Część odnowionych / zrekonstruowanych baszt objęły we władanie bractwa rycerskie, które organizują tam turnieje i pikniki „średniowieczne”. Punkt widokowy utworzony na bramie Krakowskiej w Namysłowie pozwala panoramę miasta „podziwiać z poziomu 26 metrów, czyli takiej samej wysokości, z jakiej dawni strażnicy mieli baczenie na okolice” (Dragan 2009, s. 8)<sup>6</sup>.

Na koronie średniowiecznych murów obronnych w Paczkowie wybudowano i udostępniono od lipca 2013 r. blisko 80-metrową zadaszoną drewnianą galerię widokową, która „pozwala nie tylko przespacerować się po murze, wspiąć się na ganki strzelnicze czy zwiedzić hurdycę, ale przede wszystkim poczuć się jak prawdziwi średniowieczni wojowie, którzy przed wiekami strzegli paczkowskiego grodu” (*Paczków...* 2013, s. 14).

<sup>6</sup> Podczas badań terenowych w połowie maja 2018 r. stwierdziliśmy, że obiekt nie jest dostępny, za kratą widnieje podniszczona kartka z napisem „Nieczynne do odwołania”.





**Fot. 7.** Średniowieczne mury w Paczkowie uatrakcyjnione dla turystów

**Photo 7.** The medieval wall in Paczków made attractive for tourists

Źródło: fot. E. Dawidejt-Drobek.

Source: photo by E. Dawidejt-Drobek.

Ta rewitalizacja otrzymała nagrodę w konkursie „Najlepsza Przestrzeń Publiczna Województwa Opolskiego 2014”, gdyż dzięki niej „średniowieczne fortyfikacje mogą pełnić funkcje turystyczne. W ten sposób uatrakcyjniono także historyczny układ przestrzenny miasta”. Taka argumentacja świadczy o tym, iż słuszne jest twierdzenie konserwatorów sztuki, że zagrożeniem dla obiektów zabytkowych jest nie tylko niedobór, ale i nadmiar środków finansowych (Rozbicka, Warchoń 2017, s. 117).

## PRÓBA PODSUMOWANIA

W miastach na tzw. Ziemiach Odzyskanych, gdzie nastąpiło – jak określa to Z. Paszkowski (*Panel urbanistyczno-architektoniczny...* 2014, s. 468) – „zerwanie ciągłości rozwoju przestrzennego” i „złamanie ich kodu genetycznego”, odnowienie popadających w ruinę lub rekonstruowanie już nieistniejących obiektów może być traktowane jako „wyraz sprawiedliwości dziejowej wobec miasta” (Skoczylas 2014, s. 45).

Niedostatek środków z MKiDN na odnawianie zabytków, przewaga środków z UE kierowanych na rewitalizację dziedzictwa powodują, że często zagrożona jest tożsamość – autentyczność obiektów z przeszłości<sup>7</sup>. Traktuje się je nie jako dobra kultury, które powinno się zachować dla przyszłych pokoleń, lecz jako zasób, który należy wykorzystać dla bieżących celów ekonomicznych. W sytuacji, gdy „brak kompleksowych standardów działań konserwatorskich”, doktryna konserwatorska ma „pluralistyczny charakter”, a „urzędy konserwatorskie często nie mają odpowiednio silnych instrumentów umożliwiających walkę o zachowanie autentyzmu i integralności przebudowywanych obiektów

<sup>7</sup> Gdy „Unia wreszcie sypnęła groszem na zamek” (Kapica 2017c, s. 2), postanowiono wznieść „kozielski Luwr”, czyli wyeksponować najstarszą część średniowiecznego zamku w Koźlu (od 1975 r. dzielnica Kędzierzyna-Koźla) przez zbudowanie tam szklanej piramidy przypominającej paryski Luwr (Kapica 2017b, s. 4).

tów” (Rozbicka, Warchoń 2017, s. 375), kreowane architektoniczne wizytówki miast nierzadko odzwierciedlają panującą modę w zakresie aranżacji centralnych placów i ulic miast, są naznaczone piętnem (wiedzą, gustem, upodobaniami) autorów projektów bądź lokalnych włodarzy.

Rekonstruowanie obiektów uważa się za realizację „potrzeby posiadania wizualnych znaków przeszłości budujących tożsamość” (Omilanowska 2016, s. 70-71). Wykazał to na przykład Ł. Skoczylas (2014) w swoich szeroko zakrojonych badaniach dotyczących odbudowy Zamku Królewskiego w Poznaniu. Oberschlesisches Landesmuseum / Muzeum Ziemi Górnośląskiej z Ratingen w swoim folderze (*Śladami historii...* 2009) stwierdza, że odnowione obiekty z czasów pruskich przyczynią się „do obrazowego przedstawienia przyszłym pokoleniom historii Śląska”. Tezę, że „ekonomia i przemysł turystyczny” stają się wielokrotnie „legitymizacją przywoływania niemieckiej historii”, formułuje E. Rybicka (2011, s. 209).

Ustaliliśmy, że wiele obiektów z okresu piastowskiego przekształcono na Śląsku Opolskim w przestrzenie do wizualnego i fizycznego doświadczania średniowiecznej przeszłości, a w opisach nie zamieszcza się (poza nielicznymi wyjątkami) informacji o tym, kto je zbudował i w jakich okolicznościach historycznych. Natomiast w przypadku odnawianych i rewitalizowanych obiektów z XVIII, XIX i 1. połowy XX w. informuje się o fundatorach i budowniczych oraz ich roli w wielkiej historii. W tej sytuacji stwierdzenie, iż „Górnoślązacy przez wieki byli Polakami, a Śląsk prapolskim krajem” – to „stare propagandowe mity i kłamstwa” (Schumann 2003, s. 88), może stawać się coraz łatwiejsze do udowodnienia.

Materializacja „konkurencyjnej interpretacji, zwłaszcza gdy daje ona danej grupie większe prawa do wspólnej ziemi, prowadzi do konfliktu” – stwierdza autor badający domeny symboliczne (Nijakowski 2006, s. 339). Dobrze to obrazują przykłady Sarajewa (np. Praczyk, Topolska 2007) czy Skopje (np. Galusek 2016; Dimitrova 2017). Tworząc „nowy porządek rzeczy”, sięgnięto tam po obiekty historyczne, gdyż stanowią „dogodny element rozgrywki politycznej, która potrzebuje historii jako podstawowego argumentu uwiarygodniającego” (Praczyk, Topolska 2007, s. 38).

Odnawianie i rewitalizacja obiektów z przeszłości to nie tylko kwestia poprawy estetyki czy ładu przestrzennego. Nie mniej ważnym aspektem jest kreowana tożsamość miejsc, miast i regionu.

## Literatura

- Architektura przemysłowa i zabytki techniki na Śląsku w dobie restrukturyzacji (Referaty wygłoszone na sesji naukowej w Katowicach 14-16 września 2000)*, 2000, Centrum Dziedzictwa Kulturowego Górnego Śląska, Katowice.
- Ashworth G., 2015, *Planowanie dziedzictwa*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków.
- Assmann A., 2009, *Między historią a pamięcią*, [przekł. M. Saryusz-Wolska], [w:] M. Saryusz-Wolska (red.), *Pamięć zbiorowa i kulturowa. Współczesna perspektywa niemiecka*, Universitas, Kraków, 143-173.
- Assmann A., 2013, *Między historią a pamięcią. Antologia*, red. i posłowie M. Saryusz-Wolska, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Assmann J., 2008, *Pamięć kulturowa. Pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w cywilizacjach starożytnych*, przekł. A. Kryczyńska-Pham, wstęp i red. R. Traba, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Bedrunka K. (red.), 2014, *Opolskie 10 lat w Unii Europejskiej 2004-2014. Studium efektów w obszarach: społeczeństwo – gospodarka – przestrzeń*, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego Departament Koordynacji Programów Operacyjnych, Opole.
- Bezeg B., 2010, Kędzierzyn-Koźle troszczy się o zabytki. Będzie miejskie muzeum, *Historia Lokalna*, 2, 10-11.
- Bierwiaczonek K. i in. (red.), 2017, *Miasto. Przestrzeń. Tożsamość. Studium trzech miast. Gdańsk. Gliwice. Wrocław*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.

- Böhm A. (red.), 1987, *Ochrona i kształtowanie krajobrazu w zabytkowych układach przestrzennych (Raport z badań prowadzonych w latach 1981-1985 w ramach V Grupy Tematycznej Problemu Międzyresortowego MR I.6. „Rewaloryzacja zespołów zabytkowych na tle rozwoju miast”*, Politechnika Krakowska, Kraków.
- Dawidejt-Drobek E., Drobek W., 2014, Analiza i próba podsumowania 17 lat działalności Euroregionu Pradziad w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, *Studia Śląskie*, 75, 51-69.
- Dawidejt-Drobek E., Drobek W., 2015, Oswajanie krajobrazu i pamięć kulturowa w przewodnikach turystycznych po tak zwanych Ziemiach Odzyskanych, [w:] K. Łukasiewicz, I. Topp (red.), *Przewodniki w kulturze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 101-112.
- Dereń A., 2009, *Prudnik i okolice. Prudnicka granica cudów. Przewodnik*, Spółka Wydawnicza Aneks, Prudnik.
- Dimitrova K., 2017, Skopijski kameleon. Polityka rekonstrukcji i architektura oporu w mieście Skopje, *Obieg*, 5, [www.obieg.u-jazdowski.pl](http://www.obieg.u-jazdowski.pl) (data dostępu: 5.12.2017).
- Domański B., 2000, Restrukturyzacja terenów poprzemysłowych w miastach, [w:] Z. Ziobrowski i in. (red.), *Rewitalizacja, rehabilitacja, restrukturyzacja. Odnowa miast*, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej Oddział w Krakowie, Kraków, 107-142.
- Dragan T., 2006, Z wieży widać całe miasto, *Nowa Trybuna Opolska*, 147, 11.
- Dragan T., 2009, Kiedyś broniła grodu, dzisiaj jest jego ozdobą, *Nowa Trybuna Opolska*, 66, dodatek *Tygodnik Lokalny Brzeg, Namysłów*, 8, 8.
- Dragan T., 2010, Miastu marzy się zamek, *Nowa Trybuna Opolska* 170, dodatek *Tygodnik Lokalny Brzeg, Namysłów*, 29, 1.
- Dragan T., 2011, Przebojowe centrum, *Nowa Trybuna Opolska*, 125, 8.
- Dragon M., 2017, Nie będzie milionów na mury obronne, *Nowa Trybuna Opolska*, 253, 4.
- Draguła S., 2006, Mury pną się do góry, *Nowa Trybuna Opolska*, 202, 8.
- Dziedzictwo księstwa nyskiego i wspólna historia w Jeseniku i Głucholazach*, 2016, teksty P. Chrobak i in., Kwadrat Group dla Gminy Głucholazy, Głucholazy.
- Folder upamiętniający otwarcie Ratusza Miejskiego w Głubczycach w dniach 20-22.06.2008 r.*, Głubczyce 2008, <http://www.glubczyce.pl/206/12098/ratusz-miejski.html> (data dostępu: 26.08.2014).
- Gajda B., 2008, Pomniki i tablice mniejszości niemieckiej na Śląsku Opolskim jako symbole tożsamości mniejszości niemieckiej w Polsce, [w:] *Rola upamiętnień z czasów I i II wojny światowej – pole konfrontacji czy płaszczyzna porozumienia? Publikacja pokonferencyjna (wybór tekstów)*, Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej, Gliwice-Opole, 20-30.
- Galusek Ł., 2016, Skopje. Od nowa. Skopje / All Over Again, *Herito*, 22-23, 204-219.
- Glaser B.G., Strauss A.L., 1967, *Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research*, Aldine, Chicago.
- Glaser B.G., Strauss A.L., 2009, *Odkrywanie teorii ugruntowanej. Strategie badania jakościowego*, przekł. M. Gorzko, Nomos, Kraków.
- Golka M., 2009, *Pamięć społeczna i jej implanty*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Hensel P., Glinka B., 2012, Teoria ugruntowana, [w:] D. Jemielniak (red.), *Badania jakościowe. Podejścia i teorie*, t. 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 89-113.
- Historyczne miejsce nabierze świetności. Zamek Górny ożyje, 2017, *Magazyn Miejski Opole i kropka*, 11, 20-21.
- Jagiella A., 2008, Odzyskali serce miasta, *Nowa Trybuna Opolska*, 145, 5.
- Janowski A., 2006, Koniec renowacji miejskich fortyfikacji, *Nowa Trybuna Opolska*, 139, dodatek *7 Dni. Tygodnik Opolski*, 24, 3.
- Janowski A., 2009, Ceres odkryła ostatnią tajemnicę, *Nowa Trybuna Opolska*, 135, 12.
- Janowski A., 2017a, Rodzina dawnego właściciela zamku odwiedziła Niemodlin, *Nowa Trybuna Opolska*, 177, 7.
- Janowski A., 2017b, Warto ocalić drzewa w centrum, *Nowa Trybuna Opolska*, 150, 8.
- Junona znów będzie dumą i ozdobą parku przy Odrze, 2017, *Nowa Trybuna Opolska*, 209, dodatek do NTO *800 lat Opola. Jubileuszowy*, 4.
- Kapica T., 2017a, Kozielski zamek przestanie być tylko ruiną, *Nowa Trybuna Opolska*, 185, 4.

- Kapica T., 2017b, Remontu podzamcza nie będzie, przynajmniej na razie. Powstanie za to „kozielski Luwr”, *Nowa Trybuna Opolska*, 177, 4.
- Kapica T., 2017c, Unia wreszcie sypnęła groszem na zamek, *Nowa Trybuna Opolska*, 133, dodatek do NTO *Tygodnik Kędzierzyn-Koźle, Prudnik, Głubczyce*, 23, 2.
- Kapralski S., 2010, Pamięć, przestrzeń, tożsamość. Próba refleksji teoretycznej, [w:] S. Kapralski (red.), *Pamięć – przestrzeń – tożsamość*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa, 9-46.
- Karp M., 2017, Najlepsze przed nami, *Tygodnik Prudnicki*, 30, 11.
- Kazimierczak J., 2014, Rewitalizacja terenów przemysłowych a czytelność przestrzeni publicznej w centrach współczesnych miast europejskich. Analiza na przykładzie Manchesteru i Lyonu, [w:] M. Madurowicz (red.), *Kształtowanie współczesnej przestrzeni miejskiej*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 77-86.
- Kłosek-Kozłowska D., 2007, *Ochrona wartości kulturowych miast a urbanistyka*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa.
- Krzyżowski P., 2006, *Szlakiem Josepha von Eichendorffa*, Agencja Reklamowa Tomart, Nysa.
- Kucza-Kuczyński K., 1982, *Czwarty wymiar architektury miasta*, Arkady, Warszawa.
- Kunicki W., 2015, Joseph v. Eichendorff, [w:] B. Linek, A. Michalczyk (red.), *Leksykon mitów, symboli i bohaterów Górnego Śląska XIX-XX wieku*, Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski w Opolu, Opole, 146-148.
- Legendziewicz A., 2015, Badania architektury Grodkowa. Średniowieczne fortyfikacje miejskie, [w:] A. Dawid (red.), *Z dziejów Grodkowa i ziemi grodkowskiej cz. 2*, Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej, Urząd Miejski w Grodkowie, Miejska i Gminna Biblioteka Publiczna w Grodkowie, Grodków, 67-88.
- Luczka M., 2007, Znaczenie przestrzeni w funkcjonowaniu małych formacji społecznych. Wykorzystanie miastotwórczego i kulturotwórczego potencjału stowarzyszeń i kół zainteresowań w zdobywaniu przestrzeni dla miast oraz rewitalizowaniu przestrzeni zaniedbanych, na przykładzie obiektów i stowarzyszeń Nysy, [w:] T. Drewniak, B. Szuba (red.), *Przestrzeń miejska: znaczenie, konteksty, interpretacje*, Oficyna Wydawnicza PWSZ w Nysie, Nysa, 101-107.
- Mazur Z. (red.), 1997, *Wokół niemieckiego dziedzictwa kulturowego na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, Instytut Zachodni, Poznań.
- Mróz M., 2005, *Skarbiec św. Jakuba w Nysie*, Wyd. AGA, Urząd Miejski w Nysie, Wrocław.
- Murzyn M.A., Purchla J. (red.), 2007, *Dziedzictwo kulturowe w XXI wieku. Szanse i wyzwania*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków.
- Niemiecka przeszłość wraca na dworzec w Opolu. Prawda historyczna też?*, www.vdg.pl (data dostępu: 30.05.2017).
- Nijakowski L.M., 2006, *Domeny symboliczne. Konflikty narodowe i etniczne w wymiarze symbolicznym*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Nysa. Miasto-twierdza. Fortyfikacje nyskie transgranicznym dziedzictwem kulturowym*, 2007, [tekst i proj. graf. J. Daniel], Agencja Reklamowo-Wydawnicza Inserat, Urząd Miejski w Nysie, Nysa.
- Nysa. Miejski Szlak Turystyczny*, 2017, [teksty: A. Bukała, M. Nowak], Urząd Miejski w Nysie, Studio PLAN, [Nysa-Wrocław].
- Nysa – turystyczny kalejdoskop*, 2004, tekst K. Dubiel, Agencja Reklamowa „Tomart”, Nysa.
- Odkryj Opole na weekend*, 2017, Urząd Miasta Opola, Miejska Informacja Turystyczna, Opole.
- Odkrywamy dziedzictwo kulturowe franciszkańskich klasztorów na Śląsku*, 2012, teksty T. Arfušenková, tłum. K. Berezowski, Klasztor Franciszkanów, Krnov.
- Omilanowska M., 2016, Rekonstrukcje architektoniczne jako dzieła sztuki / Architectural Reconstructions as Works of Art, *Herito*, 22-23, 68-93.
- Opole / woj. opolskie. Wieża Piastowska, 2015, [w:] I. Lizewska (red.), *Zabytek zadbane. Co to znaczy?*, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa, 139-141.
- Opolskie białe złoto, 2017, *Magazyn Miejski Opole i kropka*, 9, 30-31.
- Orłowski H., 2003, Ślady a recykling pamięci, *Borussia. Kultura – Historia – Literatura*, 29, 27-36.

- Paczków. Przewodnik / průvodce / guidebook / Reiseführer, 2013, teksty Urząd Miejski w Paczkowie, red. G. Zwoliński, przekł. czes. K. Kurková, przekł. ang. M. Wierzbicka, przekł. niem. J. Szczęk, S. Stankowski, Urząd Miejski w Paczkowie, Studio Plan, Wrocław-Paczków.
- Panel urbanistyczno-architektoniczny nt. Architektoniczne klucze badania przestrzeni miasta, 2014, [w:] M. Madurowicz (red.), *Kształtowanie współczesnej przestrzeni miejskiej*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 461-479.
- Piccinato G., 2002, Planowanie dziedzictwa na świecie: szanse, zagrożenia i sprzeczności, [w:] J. Purchla (red.), *Europa Środkowa – nowy wymiar dziedzictwa. Materiały międzynarodowej konferencji zorganizowanej w dniach 1-2 czerwca 2001*, Międzynarodowe Centrum Kultury w Krakowie, Kraków, 123-129.
- Praczyk M., Topolska A., 2007, Sarajewo – żywe muzeum, *Kultura Współczesna*, 2, 16-39.
- Prior A., 1997, Rewitalizacja centrum Glasgow, [w:] K. Broński, K. Purchla, Z.K. Zuziak (red.), *Miasto historyczne. Potencjał dziedzictwa*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków, 209-222.
- Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska 2007-2013, [www.etw.gov.pl/wstepdoFunduszyEuropejskich/Polska-Czechy.aspx](http://www.etw.gov.pl/wstepdoFunduszyEuropejskich/Polska-Czechy.aspx) (data dostępu: 13.06.2014).
- Program rewitalizacji miasta Prudnika 2009-2015, [b.r.], Urząd Miejski w Prudniku, [www.bip.prudnik.pl](http://www.bip.prudnik.pl) (data dostępu: 14.06.2017).
- Protokół nr XXXIV/09 Sesji Rady Miejskiej w Nysie z 26 czerwca 2009 r., [www.nysa.eu](http://www.nysa.eu) (data dostępu: 12.06.2014).
- Prudnicka granica cudów. Przewodnik po architekturze oraz wydarzeniach kulturalnych / Prudnický milník závraků. Průvodce architekturou a kulturními událostmi / Prudnik – a frontier of miracles. A guide to architecture and cultural events, 2012, oprac. E. Wójcik, przekł. ang. A. Pająk, przekł. czes. S. Ciahotny, Agencja Wydawnicza PAJ-Press, na zlecenie Gminy Prudnik, Tomaszów Mazowiecki.
- Przewodnik turystyczny po województwie opolskim, 2014, teksty: A. Malik, E. Malik, Opolmedia na zlecenie Opolskiej Regionalnej Organizacji Turystycznej, Opole.
- Puget W. (red.), 1982, *Architektura dawna a współczesność*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Purchla J. (red.), 1999, *Dziedzictwo a turystyka. Materiały międzynarodowej konferencji zorganizowanej w dniach 17-20 września 1998*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków.
- Rozbicka M., Warchoń M. (red.), 2017, *Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomych w Polsce. Zabytki wpisane do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C)*, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa.
- Rybicka E., 2011, Pamięć i miasto. Palimpsest vs. pole walki, *Teksty Drugie*, 5, 201-211.
- Rymaszewski B., 1992, *Klucze ochrony zabytków w Polsce*, Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa.
- Saryusz-Wolska M., 2010, Turystyka uwikłana w pamięć zbiorową, *Kultura Współczesna*, 3, 63-74.
- Schäpe T., 2003, Sytuacja i perspektywy rozwoju mniejszości niemieckiej w Polsce, [w:] *VII Seminarium Śląskie. Śląsk żyjący Europą wczoraj – dziś – jutro. Publikacja pokonferencyjna*, Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej, Gliwice-Opole, 49-52.
- Schumman R., 2003, Górnoślązacy – wyzuci z własnej tożsamości, [w:] *VII Seminarium Śląskie. Śląsk żyjący Europą wczoraj – dziś – jutro. Publikacja pokonferencyjna*, Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej, Gliwice-Opole, 82-88.
- Skalski K., 2000, Rewitalizacja starych dzielnic miejskich, [w:] Z. Ziobrowski i in. (red.) *Rewitalizacja, rehabilitacja, restrukturyzacja. Odnowa miast*, Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej Oddział w Krakowie, Kraków, 33-83.
- Skoczylas Ł., 2014, *Pamięć społeczna miasta – jej liderzy i odbiorcy*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Smyk H., 1972, *Regiony turystyczno-krajoznawcze Śląska Opolskiego*, Wojewódzki Ośrodek Informacji Turystycznej, Opole.
- Solisz I., Miązek R., (red.), 2014, *U stóp Wieży Piastowskiej*, Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Opolu, Opole.
- Stański L., 2011, *Piwnice kozielskiego podzamcza zostaną wyremontowane*, <http://www.tygodnik7dni.pl> (data dostępu: 10.06.2017).
- Stępień G., 2016a, *Podzamcze musi poczekać na lepsze czasy. Remontu na razie nie będzie. Chyba, że znajdzie się inwestor*, <http://kk24.pl> (data dostępu: 21.10.2017).

- Stępień G., 2016b, *W podziemiach kozielskiego zamku powstaną sale muzealne, Będziemy mieli też swój „Luwr”*, <http://kk24.pl> (data dostępu: 10.06.2017).
- Strategia rozwoju turystyki w województwie opolskim na lata 2007–2013*, 2005, Opolska Regionalna Organizacja Turystyczna, Instytut Turystyki w Krakowie, Opole–Kraków.
- Strategia rozwoju województwa opolskiego*, 2005, Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego, Opole.
- Strategia rozwoju województwa opolskiego do 2020 r.*, 2012, Samorząd Województwa Opolskiego, Opole, [umwo.opole.pl/docs/27x01\\_srwo\\_pl\\_zakladki\\_pdf](http://umwo.opole.pl/docs/27x01_srwo_pl_zakladki_pdf) (data dostępu: 28.08.2014).
- Struve K., 2015, Niemiecka misja kulturowa na Górnym Śląsku, [w:] B. Linek, A. Michalczyk (red.), *Leksykon mitów, symboli i bohaterów Górnego Śląska XIX-XX wieku*, Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski w Opolu, Opole, 252-253.
- Szlak Miejski Głucholazy / Stadtwanderweg von Głucholazy / Městská stezka v Głucholazech. Przewodnik / Reiseführer / průvodce*, 2017, [tekst: Studio Plan, tłum. S. Stankowsky, T. Kuchejda, K. Kurkova], Studio Plan, Wrocław.
- Szlak Miejski w Głucholazach / Městská stezka v Głucholazech / Stadtwanderweg von Głucholazy. Przewodnik / průvodce / Reiseführer*, 2016, teksty: PTTK oddz. Głucholazy, Urząd Miejski w Głucholazach, tłum. czes. T. Kuchejda, J. Radiměfský, niem. S. Pazera], Urząd Miejski w Głucholazach, Studio Plan, Głucholazy-Wrocław.
- Szlaki rowerowe w gminie Kluczbork. Przewodnik*, 2012, Urząd Miejski w Kluczborku, Kluczbork.
- Szpociński A., 2005, Autentyczność przeszłości jako problem kultury współczesnej, [w:] A. Szpociński (red.), *Wobec przeszłości. Pamięć przeszłości jako element kultury współczesnej*, Instytut im. Adama Mickiewicza, Poznań, 292-301.
- Śladami historii. Śląskie miasta forteczne w procesie zmian urbanistycznych*, [2009], Oberschlesisches Landesmuseum / Muzeum Ziemi Górnośląskiej, Ratingen [folder].
- Tomaszewski A. (red.), 1996, *Ochrona i konserwacja dóbr kultury w Polsce 1944-1989. Uwarunkowania polityczne i społeczne*, Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków, Warszawa.
- Turystyka na pograniczu nysko-jesenickim / Turistika na nysko – jesenickém pohranici / Tourismus im Grenzland Nysa – Jeseník*, 2008, tekst: A. Bukala, I. Kicak, Starostwo Powiatowe w Nysie, Nysa.
- Twierdza Nysa. Kulturowe dziedzictwo nyskich fortyfikacji*, 2009, tekst: R. Kamiński, Agencja Reklamowa Tomart, na zlecenie Urzędu Miejskiego w Nysie, Nysa.
- Urry J., 2007, *Spojrzenie turysty*, przekł. A. Szyłzycka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Visit Opolskie. Katalog produktów turystycznych*, 2012, teksty: T. Kudyba, M. Nowak, T. Kandziora, U. Kiraga, A. Twardawska, Komunikator Public Relations, zleceniodawca Opolska Regionalna Organizacja Turystyczna, Opole.
- Walory historyczne i przyrodnicze okolicy dawnego pensjonatu Waldesruh*, 2017, tekst P. Szymkowiec, Z. Błauciak, Towarzystwo Przyjaciół Głucholaz dla Fundacji Benevolens, Głucholazy.
- Wojtasik P., 2014, Sprzedaż Rynku to zbrodnia!, *Nowiny Nyskie*, 40, 4.
- Wojtoń E., 2016, Pamięć miasta przemysłowego na przykładzie Sosnowca, [w:] K. Broński, R. Kusek, J. Sanetra-Szeliga (red.), *Pamięć, wybór, tożsamość. Szkice o mieście*, Międzynarodowe Centrum Kultury, Kraków, 159-183.
- Wrzesiński S., Borecki S., 2017, *Spacerem po... Opolu*, M.C. Kwadrat, Agencja Wydawnicza Egros, Skrzyszew-Warszawa.
- Zembaty J., 1953, *Opole i Opolszczyzna. Popularna monografia krajoznawcza*, Spółdzielnia Wydawnicza Sport i Turystyka, Warszawa.

### Źródła internetowe

- <http://korfantow.pl/1081> (data dostępu: 30.09.2017).
- <http://muzeumprudnik.pl> (data dostępu: 30.09.2017).
- <http://prudnik.pl> (data dostępu: 30.09.2017).
- [http://um.nysa.pl/\\_portal/news/1208957424480f39f0.../Rewitalizacja\\_nyskiego\\_ryнку.htm](http://um.nysa.pl/_portal/news/1208957424480f39f0.../Rewitalizacja_nyskiego_ryнку.htm) (data dostępu 4.02.2009).

<http://wochenblatt.pl/wiedziac-wiecej...> (data dostępu: 16.10.2017).  
[http://www.przetargi.pl/opracowanie\\_koncepcji\\_architektoniczno-przestrzennej\\_renowacji...](http://www.przetargi.pl/opracowanie_koncepcji_architektoniczno-przestrzennej_renowacji...) (data dostępu: 7.09.2014).  
<http://www.skyscrapercity.com> (data dostępu: 19.10.2017).  
[www.etw.gov.pl](http://www.etw.gov.pl) (data dostępu: 13.06.2014).  
[www.kietrz.vcity.pl](http://www.kietrz.vcity.pl) (data dostępu: 24.08.2017).  
[www.mapadotacji.gov.pl](http://www.mapadotacji.gov.pl) (data dostępu: 7.09.2017).  
[www.vdg.pl/pl/arcicle/245](http://www.vdg.pl/pl/arcicle/245) (data dostępu: 16.10.2017).

### Summary

By “new old” the authors refer to the architectonic objects which have gained another form or have reappeared (due to being exposed or rebuilt) in the landscape. The analysis deals with cities in a region of Opole Silesia that has changed its national status several times and in which the continuity of local communities has been broken as a result of the Second World War. Along with Poland’s accession to the European Union the manner of presenting local cultural legacy, which used to be binding for a few decades after the War, has been rejected.

These regional conditions cause the transformation of objects of the past or their restoration to take on not only the urban dimension. Contemporarily (at the turn of the 20<sup>th</sup> and the 21<sup>st</sup> century) many objects are being renovated and rebuilt in Opole Silesia, restoring the old identity of places. Adaptation of old objects is also being carried out with the intention to create specific pictures of the local past. Part of the new old objects can be defined as carriers of memory branded ideologically (in a broad sense of the word). They indeed contain references to grand history and the past nation status. They also serve the Polish or the German commonwealths of memory to write their symbolic messages in the public space. There are also other new old objects which can be defined as visualizing the real past or making the past palpable, moving the spectator to the old times. Such objects do not make any references to people or events of the local or national pasts. They such aim to restore the feeling of the old times. At the same time, the created feeling of the old times is not always authentic, as it can be subjected to stylization or even imitation.

The range of interference with the material substance as well as the manners of presenting the new old objects are connected with the question what categories (a good of culture or the heritage) the cultural legacy is perceived in and also with the source of financing realizations of such projects.

The authors prove that images of the past are anchored not only in the architectonic objects which appear in the public space as carriers of memory, but also in those that are renovated or reconstructed with the aim to improve aesthetics of the space or raise the tourist attractiveness of individual cities. Part of the images of the past created through new old objects are of the complementary nature, other have competitive character. The objects presented in the categories of heritage of one group, particularly when they point to its supremacy, can make a factor in antagonizing different commonwealths of memory. This aspect of potentially negative impact is not taken either in applications of financing or in reports dealing with, for instance, revitalization of urban areas.